

Mežģīnes Valmieras muzeja krājumā

Muzeja krājumā ir vairāk nekā četri tūkstoši tekstiliju. Krājumā sistemātiski tiek iekļautas tipiskas, sadzīvē bieži lietotas tekstilijas. Otrs krājuma veidošanas princips ir rakstainu un rotātu tekstiliju, kas apliecina darinātāju prasmes, māksliniecisko izjūtu un gaumi kolekcionēšana. Mežģīnes muzeja krājumā attiecināmas galvenokārt uz otro krāšanas principu. Tas gan neizslēdz to, ka daļa ar mežģīnēm rotāto priekšmetu noteikti ir uzskatāmi par tipiskiem, novadam un konkrētiem laika posmiem raksturīgiem. Izstādē "Mežģīnes" izvietota tikai neliela daļa, nedaudz vairāk par 50 mežģīnēm un ar mežģīnēm rotātu priekšmetu no Valmieras muzeja krājuma.

Izvērtējot Valmieras muzeja krājuma mežģīnu un "mežģīnoto" tekstiliju kolekciju, ir redzams, ka lielākā daļa ar rokām darināto mežģīnu ir **tamborētas**. 19.gs.beigās – 20.gs.sākumā modē nāca mežģīnes. Tad arī rokdarbu attīstībā iezīmējās plaša tamborēšanas tehnikas izmantošana gan telpu tekstiliju, gan apgērbu rotāšanā. Tamborēšanas tehnika bija samērā viegli apgūstama, tai nepieciešama bija vienīgi tamboradata un tamborēšanai piemēroti dažāda materiāla un krāsas diegi. Rokdarbu veikalā tīklā bija pieejama arī speciālā rokdarbu literatūra. Visbiežāk mežģīnes tamborēja no baltiem kokvilnas diegiem, kas nebija pārāk dārgi un bija viegli pieejami. Pieejami bija arī līna diegi un vilnas dzījas. Tamborēšanu var uzskatīt par visdemokrātiskāko mežģīnu darināšanas veidu. Sarežģītu rakstu apgūšanai bija nepieciešama īpaša apmācība kurso, rokdarbu un mājturības skolās. Taču vienkāršo pīnīti, ūsos un garos stabīņus varēja apgūt vienas dienas laikā. Un tad jau rokdarbniecei bija iespēja veidot mežģīni lodziņu jeb rūtiņu (*filet*) tehnikā, izmantojot pildītu un neaizpildītu rūtiņu rakstu. Šajā tehnikā veidota lielākā daļa Valmieras muzeja krājuma mežģīnu. Rokdarbnieces Latvijā mēdz tamborēt tīkla mežģīnu atdarinājumus lodziņu rakstā. Tamborētos lodziņus (acis) aizpilda ar blīviem

tamborētiem vai izšūtiem rakstiem.

Tamborētas spilvenu mežģīnes – garenas lentas spilvendrānu galiem un trīsstūri vienai spilvena virsmai. Bieži vien divām spilvendrānām darināja vienādas mežģīnes, lai laulības gultā abiem gulētājiem būtu spilveni ar saskaņotām mežģīnēm. Bijā laiki, kad gultas galvgalā bija jānovieto vairāki spilveni un tos bija jārotā ar pēc iespējas greznākām mežģīnēm. Izstādē apskatāms spilvena gala mežģīnu pāris ar divām dzejoļa rindiņām un trīsstūra formas mežģīnes ar ziedu motīviem. 19. un 20.gs.mijā populāra kļuva dvieļu galu rotāšana ar tamborētām mežģīnēm. 19.gs.beigās kļuva populāra aizkaru lietošana (ziņas par agrāku aizkaru lietošanu dažās mājās ir tikai no Rūjienas un Vidzemes jūrmalas). Sākumā tas bieži bija pirkts balts kokvilnas tills, bet vēlāk sievietes daudz nodarbojās ar tamborētu aizkaru izgatavošanu rūtiņu tehnikā, reizēm to kombinējot ar dažādām citām tamborēšanas tehnikām. Rūtiņu tehnikā tamborēti priekšmeti ir caurspīdīgi un gaisīgi, kas ļoti būtiski aizkariem. Tamborēto mežģīnu ornamenti visbiežāk ir ģeometriski, balstīti tradicionālajos rakstos un ornamentos. Tomēr blakus pastāv arī pašu izdomāti vai žurnālos noskatīti ziedu un lapu, augļu motīvi, simboli vai pat teiksmainu putnu attēli, arī populāru tekstu fragmenti, kāda dzejoļa vai dziesmas rindiņa. Izstādē apskatāma arī uz U veida dakšīgas tamborēta tekstilia – galdauts, kura gatavošanai linu diegi krāsoti viršu novārījumā, iegūstot zeltaini gaiši brūnu toni.

Daudz retāk kā tamborētās mežģīnes Latvijā tekstiliju rotāšanai izmantoja **tillā izšūtas mežģīnes**. Samērā bieži uz rūpnieciski izgatavota tilla vai uz rupja tīkla izšuva aizkarus. Parasti tillu un tīklu iegādājās rokdarbu veikalā. Ornamenti visbiežāk bija ģeometriski, reizēm arī ziedu, lapu, eksotisku putnu motīvi. Muzeja krājumā ir arī virspalags ar vienkāršu ģeometrisku rakstu izšūtu tilla mežģīni. Klājot gultu, galvgalī rotāto palagu atlocīja tālu virs segas, lai istabā nācējam tas būtu labi redzams. Jaunāko laiku priekšmetus daudz biežāk rotā sintētiskas rūpnieciski darinātas tilla mežģīnes.

Vienlaikus ar tamborētajām mežģīnēm Latvijā darināja arī **adītu mežģīnu** priekšmetus – galdautus, sedziņas, šalles. 19.gs.vidū dvieļu galus rotāja ar adītām mežģīnēm.

Ap 1915.gadu Latvijā ienāca jauna rokdarbu tehnika **uz rāmja veidotas tekstilijas** – sedziņas, galdauti, aizkari, dīvāna spilvenu pārvalki u.c. Darbam bija nepieciešamas izgatavot paredzētā priekšmeta lieluma rāmis. Rāmja malās vienādā attālumā bija jāsasit nagliņas, uz kurām dažādos virzienos uzvilk diegus. Sekojot līdzi iecerētajai kompozīcijai, uzvilkto diegu krustpunktus sašuva vai sasēja ar mezgliņiem – cilpiņām, veidojot tīklam līdzīgu mežģīni. Kad visa kompozīcija rāmī bija izšūta, gatavo darinājumu noņēma (izgrieza) no rāmja.

Dvieļu galu apdares senākais rotājums ir **sietās vai pītās velku bārkstis jeb mežģīnes**. Mezglojums dvieļa galā bija nepieciešams, lai audums neirtu. Šai tehnikai attīstoties, no diegiem varēja izsiet visdažādākos rakstus, tā praktiskos priekšmetus padarot par estētiski baudāmiem mākslas darbiem. Ar svešvārdru mezgloto rakstu sauc par *makramē*.

Retāk par sietajām bārkstīm dvieļa galu vai kādu citu tekstiliju Latvijā rotā ar rokām darināta **knipelētā mežģīne**. Tās gatavo ar lielu daudzumu īpašu spolišu palīdzību. Latvijā knipelētajām mežģīnēm ir samērā vienkārši raksti un kompozīcija, dominē vienkārši ģeometriski raksti. Līdz ar fabrikas "Lenta" darbības uzsākšanu

1880.gadā, parādījās iespēja tekstilijas rotāt ar rūpnieciski izgatavotām knipelētajām mežģīnēm.

Sintētiskās mežģīnes. Līdz 19. gs. apakšveļa bija garš linu krekls, kas īpaši neizcēla valkātāja dzimuma atšķirības. Pateicoties izsmalcinātības un higiēnas attīstībai Renesances laikmetā, izšūtas veļas valkāšana zem apgērba klūst par sociālā statusa apliecinājumu. Tolaik bija pieņemts, ka apgērba apkakles un piedurkņu zonā tiek smalki izšūtas detaļas tā, lai tās būtu redzamas, uzvelkot pārējo tērpu, un būtu saprotams, ka nēsātājs ir turīgs vai augstdzimis. Nemot vērā mežģīnu izstrādājumu augsto cenu, mežģīnes, protams valkāja aristokrātijas pārstāves vai dāmas, kas pārstāvēja sabiedrības augstākos slāņus. 19. gs. apakšveļa sāka mainīties. Vīriešu apakšveļa joprojām saglabā funkcionalitāti, bet sieviešu veļa sāk izceļt siluetu un klūst erotiskāka. Šīs izmaiņas tikai pastiprināja apakšveļas savdabīgo būtību – nosedzot ķermenā erogēnās zonas, tām tiek pievērsta lielāka uzmanība.

20.gs. sākumā mehāniski ražotās mežģīnes sāka izmantot kā papildinājumu sieviešu apakšveļai. Pateicoties 1939. gadā izgudrotajam neilonam amerikānu uzņēmumā Dupont Nemīrā, mežģīnes un sieviešu veļa kļuva par vienu jēdzienu. Izstādē apskatāma gan 20.gs.1.pusē darinātā linu un kokvilnas apakšveļa ar pašdarinātām un rūpnieciski gatavotām mežģīnēm, gan sintētiska apakšveļa ar sintētiskām mežģīnēm.

Daudzus mūsdienu apgērbus rotā greznas rūpnieciski izgatavotas mežģīnes, kas reizēm lieliski atdarina visu, kas radīts vairākus gadusimtus garajā mežģīnu attīstības vēsturē. Gadās, ka no adīta mežģīnu materiāla top vīriešu krekli – tas bija modes kliedziens 20.gs. 70.gados un, protams, sieviešu apgērbi, meiteņu "princešu kleitas", interjera tekstilijas u.c.

*Teksta sagatavošanai izmantota Aijas Jansones grāmata «Rotātas telpu tekstilijas Latvijā 19.gs.beigas - 20.gs.» Rīga, 2004.